

Milý příteli,

vyslovuješ své vážné pochybnosti - a mám dojem, že zcela ve shodě s logikou - o tom, zda ponechávám vůbec nějakou cestu otevřenou, kdy uvažují o perspektivách naší společnosti. Na jedné straně nevěřím ani na tlaky ~~vnitřní~~ vnitřní, pokud jde o "vyprovokování smysluplného vývoje"; Období druh tlaků vede jen k tužším represím uvnitř. Nevěřím na možnost vykuknutí ze sevřenosti jednotlivé země celým blokem (tj. vykuknutí ze sféry mocenské kontroly sovětského svazu), ale na druhé straně mám pochybnosti, zda na optimální celoblokový vývoj není už pozdě. Mám za to, že vnitřní situace i mezinárodní postavení bloku se trvale zhoršuje a že tak obrovský masiv, obávající se navíc každé změny, už asi nebude schopen reagovat jinak než množением represí; na konci však stejně vidím pouze katastrofu a nikoliv vysvobození. Distančuji se od naivního očekávání možností podstatnějších reforem, ale počítám s vytvořením reforaních skupin nebo celých proudů v samotném rámci etablované mocenské vrstvy jako s jedinou reálnou eventualitou - a ta se bude týkat zase jenom menšiny. (Tolik citáty či parafráze z Dialogů č. 5) V předcházejícím dopise zdůrazňuji prý "ostře vymezený a nepřekročitelný rámec" všech "místních vylepšení", nicméně připouštím, že i tento rámec se mění, byť velmi pomalu. Doporučuji orientaci na jisté formy koexistence, "usnadňující vnitřní proměny blokového systému", ale moc na tu vnitřní proměnu také nevěřím, zejména na to, že bude realizována včas. Tak co tedy zbývá? Co vůbec můžeme a máme dělat? S čím vůbec smíme počítat? Nevyplývá z toho všeho zcela nezbytně jen resignace? Jistě, já k ní neradím, ba naopak; ale nevybere si z mých výkladů každý pro sebe spíš tu resignaci než nějakou resistenci?

Neříkám po prvé, že nejsem politik a že ode mne nelze očekávat čistokrevnou politickou (politologickou) argumentaci. Doufám však, že právě v daném případě mohu prokázat, že tam, kde politik a politolog narážejí na meze, může filosof ukázat jak cestu, vedoucí dál, tak způsob, jak se na ni dostat a jak po ní vykročit kupředu. (Ostatně nejde vlastně o mimořádnou schopnost filosofie, nýbrž spíše o metodickou a myšlenkovou omezenost politického a politologického uvažování.) Ta cesta ovšem nemusí být mocensko-politickým řešením, tj. nemusí vyhovovat politickým a politologickým předpokladům, čili omezovat se na jejich sféru, jejich rámec. Důležité je, aby to bylo řešení reálné, tj. reálně možné, realizovatelné. Filozofové leckdy doporučovali řešení, která měla utopický charakter - jestliže utopičnost chápeme jako neuskutečnitelnost. Ovšem i takové "řešení" může mít někdy inspirující charakter. Přesto není mým cílem nyní vytvořit jakýsi model, který by jen inspiroval, ale ukázat cestu, která má skutečné dějinné šance.

Každá nová situace, každá nová dějinná skutečnost představuje pro lidstvo (nebo pro jeho část, pro jistou společnost apod.) jakousi výzvu, na kterou je třeba nějak odpovědět. Stane se, že lidé tuto výzvu vůbec neuznají, že jí vůbec nezaslechnou; může se však také stát, že alespoň někteří ji uslyší, že jí porozumí, že se jim podaří ji zformulovat a sdělit ostatním, ale že se nenajde nikdo, kdo by dovedl objevit adekvátní odpověď. Takové výzva představuje tedy jakousi příležitost, obvykle neopakovatelnou; když zůstane nevyslyšena nebo když na ni lidé nedovedou přiměřeně odpovědět, je taková příležitost ztracena - buď navždy nebo alespoň na dlouhý čas. To, co se jeví jako prostá odpověď, není nikdy tou pravou odpovědí, nýbrž jenom pouhé přispůsobení. Skutečná odpověď je pokaždé náročná a je postavena na jakémsi "vynálezu", na vykročení nepravděpodobným směrem, zkrátka na něčem novém. Již sám původ člověka, jeho fylogeneze, je spjat s celou řadou takových nepravděpodobných a překvapivých reakcí na nové podmínky a situace. Jedním z nejznámějších případů je vydělení primátů z kruhu ostatních opic a potom vydělení opočlověka z kruhu primátů. Některé opice reagovaly na nedostatek potravy a životního prostoru v důsledku přemnožení opuštěním života na stromech a vydaly se do dosud nezalesněných rovin, klimaticky příznivých v důsledku ústupu ledovců. Zna-